

Ս. ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Մեծապատիւ բարեկամի մերում Տեառն Նփրեմայ խոհական վարդապետի Սաֆարեանց բազմասցի առ 'ի մէջ ողջոյն սիրոյ և յարգանաց:

Ձընծայեալս առ ձեզ 'ի քանի մի եօթնեկաց հետէ զնամակ յուսով եմ թէ ստացեալ իցէք անկորուստ. բայց թէ ո՞ր համարումն ձեր և այլոց զմերոյս երկասիրութենէ 'ի դատաստան ձեր մատուցելոյ իցէ՝ անգիտանամք տակաւին, թո՛ղ զոմանս ընդհանուր յայտարարութիւնս՝ ժամանեալս առ մեզ 'ի կողմանէ Պ. Խաչատրոյ Յովակիմեան Լազարեանց, Յորոց ոչ եղև կա-

Չորս տարի շարունակ տպագրելով «Լուսնայ» ի էջերում պրօֆ. Ս. Նազարեանցի նամակները Պ. Բուրգի յաջորդ Նփրեմ վարդ. Ալթընեանին ուղղած, այսօր երբ տպում ենք վերջինները դոցանից՝ աւելորդ շէնք համարում մի քանի տեղեկութիւններ հաղորդել մեր ընթերցողներին այդ հովուի մասին, քաղելով այն «արքայիսկոպոս հայոց Ներսիսի» կազմած ինքնագիր ծառայական ցուցակից.

Նփրեմ վարդապետը իւր ուսումը ստացել է Բուխարէստ և Էջմիածին 1812 թուից մինչև 1833. մտել է հոգեւոր կոչման մէջ 1820 յուլիս 15-ին Քիչն քաղաքում. 1824 ին ձեռնադրուել է Էջմիածնում կիսասարկաւագ և աւագ սարկաւագ 1829 ին. այդ օրից կատարել է ս. Էջմիածնի սինօդի ատենադպրի և հայոց լեզուի ուսուցչի պաշտօնները մինչև 1833 թ. յուլիսի 13, երբ վարդապետ ձեռնադրուելով ուղարկուել է Ս. Պ. Բուրգ հոգևոր կառավարութեան անդամի պաշտօնով:

Կիսասարկաւագ ժամանակ եղածէ օգնական Բարսեղ Աբգայիսկոպոսին հայերին Պարսկաստանից Ռուսաստան վերաբնակեցնելու գործում:

Պ. Բուրգ նշանակուելով՝ բացի բնակարանից և վառելիքից նշանակուել է նորան եկեղեցական արգիւնքներից ուճիկ տարին 2000 ռուբլի շուտ նշանակելոյ եկեղեցական հոգաբարձութեան համաձայն նշանակութեանց առաջին արքեպիսկոպոսաց ս. Պ. Բուրգայ յաւուրց անտի յինութեանց եկեղեցւոյն յանձնեցեալ 'ի նախնեաց կառավարութեանց յաղազս ամենայն հարկաւորացն եկեղեցեաց և եկեղեցականաց:

Ծան. Խմբ.

բողոքութիւն ստուգել զկամիլ կամ զչկամիլ տպագրութեան մատենիս առ 'ի դատաւորացդ որ 'ի Պետերբուրք, Ընդդէմ քաղաքական օրինաց չիք մեր խօսեցեալ ինչ, բայց այս 'ի յառաջաբանի անդ լի կատարեալ հայրենասիրութեամբ և քնն ճանաչելով զագգին զօգուտ՝ բազումս համարձախօսեցաք 'ի շնորհս յաշխարհիկ լեզու դպրութեան, զամենայն զվարկածս մեր պընդելով և հաստատելով մեծամեծ փաստիւք առեւովք յընդհանուր նկարագրէ ուսմանցն ընթացից Եւրոպէականացն արանց: Զանփոյթութիւն հայ մարդկան զշինութենէ դիւր և յաշողակ գործարանի իմանալի հաղորդակցութեանց 'ի մէջ ազգիս, որով ծածկեալքն մինչև ցայսօր ժամանակի մարթիցին յատեան հրապարակի հանդիսանալ և տեսանել յիւրաքանչիւր արանց, ոչ թողաք առանց բանի կշտամբանաց, որպէս և զհակառակորդս յաշխարհիկ բարբառ դպրութեան յասպարէզ անցուցեալ դատեցաք ըստ արժանւոյն: Զիք այս տեղի խօսիլ 'ի ժամուս զյառաջաբանիս բովանդակութենէ՝ եթէ այն մերկապարանոց առաջիկայ Պատուականիդ, ուստի մի ըստ միովէ կարողութիւն է տեսանել զամենայն խօսեցեալսն առ յինէն, և դատել անաչառապէս և անպղտոր մտօք: Խնդիր էր իմ 'ի ձէնջ տալ ինձ փութով տեղեկութիւն՝ թէ ոչ քոմանք բաց 'ի ձէնջ կացուցեալ իցեն դատաւորք 'ի վերայ իմոյ աշխատութեան և թէ զիմորդ իրն տեսանի:

Մատուցանելով Պատուականիդ առ յիմոց ընտանեաց զողջոյնս բազմապատիկ եմ և եղէց

միշտ զձեզ սիրող և յարգող
Ս. Նազարեանց՝ վարդապետ:

'ի Հոկտեմբերի 6
յամի տեառն 1850
'ի Մոսկվա:

Մեծապատիւ բարեկամի մերում Եփրեմայ խոհական վարդապետի և ասպետի խնդալ

Արգոյ նամակ պատուականիդ՝ գրեալ յերրորդ թուականի ամսոյս, շնորհիւ Նիկողայոսի Շանչիեանց ժամանեաց առ Տեղ ի վեշտասն, տեղեակ զիս առնելով զգիտեկեացն որ յի-

մոյս աշխատասիրութեան մասին: Նմանապէս հասին առ մեզ ախորժաբար լուրք գծերոյ քաղցր ընդունելութենէ տէր Մովսէս քահանայի Սայաթնեանց յորոյ ի սակս էր մեր առ ձեզ խնդիր դրաւոր ի վերջին ընդ ձեզ նամակախօսութեանս: Փոխարէն կրկին բարեկամական առ մեզ արդեանցդ զմերս առ ի խորոց սրտի շնորհակալիս ընկալնուլ աղաչիք:

Խռովիմք և ոչ լսելով ի ձէնջ թէ Պարոն Խուդարաշեանցն անհաւան ընդ մերս երկասիրութիւն դտեալ խրատէ դքաջափայլ տեարս Լազարեանց խափանաբար լինել տպադրութեան դործոյս, կամ առաքել դայն ի քննութիւն առ վեհափառ կաթողիկոսն. դառաջինն ոչ ներեն օրէնք տէրութեան, վասն զի, եթէ դրուած ինչ ոչինչ պարունակէ յինքեան ընդդէմ կառավարութեան (քաղաքական կարգաց և եկեղեցոյ), ոչ կարէ խափանիլ ի տպադրութենէ, իսկ զմիւսն չէ համարձակ առանց իմոյս թոյլտուութեան առնել ըստ կամաց և հաճոյից: Յառաջաբանութիւն մատենիս կարի խիստ թուի քիչ. բայց որպէս վէրք ազգին, նոյնպէս և սպեղանին, բայց չէ և չէ պարտ երբէք ի մօռացօնս լինել թէ վերաբոյժ բանադէտ հատոյ սուր ի ձեռին կամ կարմրացուցեալ երկաթ յաջն ոչ զկորուստ ախտացելոյն դիտէ. քաւ և մի լիցի. այո՛ մին հատանէ, իսկ միւսն խարէ, բայց ողջամիտ խորհրդով և զհիւանդին փրկութիւն նրկատելով: Վասն նեխեալ վիրաց մերոց պէտք էին սրոյ և հրաշէկ երկաթոյ առ ի բաց հատանել և ի բաց խարել զասպականեալս յանդամոց՝ զի մի բոլոր մարմինն անպիտանացեալ կորիցէ: Արդեօք վրիպակ է դատողութիւնս՝ եթէ ուղիղ և ճշմարիտ, ի ձեռդ թողուա՛ խոհականութիւն. զոր ինչ միանգամ խօսիմք և խօսեցաք, խօսեցաք այո՛ զօգուտ ամենասիրելի ազգին մտածելով, և ոչ զնա թշնամանել կամելով: Զարմանամք զարմանս մեծ՝ զի Հայք յայդպիսի բանից մերոց բերին ի կարծիս՝ բամբասաւէր միտս ունիլ մեր, որ չէ այդպէս: Նթէ ներեալ է այլոց ունիլ սեպհական կարծիս և տեսութիւն իւրեանց, ապա և ինձ պարտի նոյն ներեալ լինիլ. զայս պահանջեն անհրաժեշտ օրէնք արդարութեան և ամենեցուն միապէս և համահաւասար խոկալ և գործել չիք հնարաւորութիւն, մանաւանդ թէ և վնասակար իսկ է: Մի ի մարդկանէ՝ ըստ իմոյս համարման՝ մոլորեալ է, ընդէր և ինձ ընդ նմա մոլորիլ. պարտ է թոյլ տալ հակառակացն կարծեաց ի հանդէս հրապարակի ելանել, ուր ծանուցեալ լիցի և վրիպակ և ուղղութիւն այլախոհից իւրա-

քանչիւր: Սյապէս յառաջացան յուսմունսս և ի գիտութիւնս ազգք եւրոպէականք, և ոչ այլապէս: Բայց առ Հայս ամենայն տարածայնութիւն յուսումնական խնդիրս անդէն անդ բանբասանք քարոզի և ցոյցք անսիրելութեան և թշնամութեան առ միմեանս: Հարցանեմք, յոր երեսս մատենի մերոյ բամբասեցաք զԷմինն: Յերելով զանհիմն և անալի բանս Ռուսին Սլիվիցկիոյ, որ ի վերայ հիման ընթերցանութեան մատենի տպելոյ ի Մոսկւա յամի 1849՝ կամի ապացուցանել զանպիտանութիւն այլսարհիկ բարբառոյ Հայոց և զրպարտէ լրբաբար զՀայս տանկատանու, որպէս զի սոքա առ ի ստացումն արծաթոյ վերին աշխարհիկ հայկաբանութեամբ ի գրուածս իւրեանց, ցրելով՝ ասեմ՝ զբանս Սլիվիցկիոյ՝ ծանօթաբանեցաք անպիմ միայն «ոչ Տպագրող ընթերցանութեան մատենին և ոչ պ. Սլիվիցկին իշխան ինչ են առաջնորդ լինել Հայոց ի հանդիսի նոցայն լուսաւորութեան ըստ պիտոյից այժմեան ժամանակաց, այլ թէ շատ է՝ Հայոց առանց յաջ և յահեակ խոտորելոյ՝ միտ եղեալ ընթացից լուսաւորութեան Եւրոպէականացն ազունց նոցին զհետ կրթիլ անմոլար շաւղաց»:

Նոյնպէս պատասխանեցաք Սլիվիցկիոյ ռուսին՝ որ օրինակ բերէ հայոց զՀայս Հնդկաստանի, վասն զի սոքա ականաւոր Հայկաբանութեամբ իւրեանց ի հասարակ կենցաղս և ընտիր բանաստեղծութեամբք իւրեանց հաւասարին հնոց հեղինակաց թէ զանկարսն առ ի հսկայից Ներսիսի (որ է՝ լուսաւորել զժողովուրդս հին մեռեալ լեզուաւ) ի կարելիս դասել առ ի թղկահայոց Հնդկաստանու չէ ապաքէն գործ առն յըտածողի եւ ուսելոյ, այլ խելագարեալ իմաստակիր»:

Մի թէ այս ամենայն՝ բանբասանք իցէ. վայ ինչ. Սլիվիցկի կամիս դու լրսել բանբասանս, ընթերցիր զբանս պարոն Էմինայ ի գլուխ անդ ճառին՝ մականգրելոյ՝ վէպք Հնոյն հայաստանի. Առ մեզ չիք, ասէ, պատմութիւն գրականութեան. գոր ինչ հայ և օտարագրի հեղինակք մինչև ցայսօր ժամանակի գրեցին ըստ այսմ մասին՝ լոկ տեղեկութիւնք են վասն մատենագրաց և գործոց նոցին և այն թերի բազմօք: Քննել ըստ կանոնաց մակացութեան զմատենագրութիւնս մերոցն և ցուցանել զյատկութիւնս և զնշանակութիւն իւրաքանչիւրոցն ի նոցան է՝ որոշելով ի նոսին զոր ինչ հեղինակին է սեպհական և զոր ինչ առ դարն՝ յորում կեցին վերաբերելի, այդպիսի երկասիրութիւն՝ ցաւ է ինչ ասել՝ անծանօթ է մերոցն (բայց ծանօթ միում միայնում պարոն Էմինայ. և որ ինչ հայազգի մատենագիրք՝ յորոց մի է և մեղաւոր

ըրա, զայդպիսեաց գրեցին, ոչինչ գիտացին զայդօրինակ տեսութիւն հայ հեղինակաց): Եւ որովհետեւ չէ ուրուք ձեռնամուխ լեալ յայդպիսի գործ, յոր սակս և յօղմբ ի բանասիրական խնդրոց՝ առ հայ դպրութիւն վերաբերեալք, մինչ ցարդ անլուծանելի մնան. ի սոցին սակի և զազային երգս ունել պարտ է՝ որոց դոյութիւն առ մեղ՝ չգիտեմ էր վասն միակամ յամենեցունց ժխտի. այդ կարծիք՝ ներելի ի չրթունս օտարաց, անթողիլ է մերայոց՝ որք ինքնակամ հրաժարին ի հայրենի ժառանգութենէ՝: Ահա քեզ բանբասանք, անամօթ զրպարտութիւն և սեռւ խաբէութիւն, այս հայհոյութիւն իսկ: Ազգային երգս լեալ առ Հայս կարէ ամենայն ոք տեսանել ի պատմութենէ Մովսիսի խորենացոյ. այդպիսի ազգային երգոց առնէ յիշատակութիւն 16 ամօք յառաջ ի բազում տեղիս հնախօսութեան իւրոյ՝ Հայր Ինչիցեան ականաւոր հայրն մխիթարեան, զայդպիսեաց իսկ երգոց յիշէ գերմանացին Նէյման յիւրումն պատմութեան Հայոցս դպրութեան տպելոյ ի Լէյպցիխ յամի 1836, նոյնպէս Բլում անունն պրօֆեսսոր Դօրպատեան յիւրումն գրուածի՝ Հերոգոտոս և Կտեղիաս մակագրեալ, նոյնպէս Բիթթեր աշխարհագիր, գերմանացի ի հատորն՝ որ գՀայաստանեայց՝ բերէ բառ առ բառ զնոյն իսկ հատակատորս հայ երգոց՝ որ առ Մովսիսի խորենացոյ տեսանին, և այն ? ամօք յառաջ քան զպարոն Էմինն: Ստեփաննոս Նազարեանց առնէ նոյնպէս յիշատակութիւն զայդմանէ յիւրումն ճառի տպելոյ յամի 1814 ի Ղազաճեան երկասիրութիւնս համալսարանին: Եւ ի վերայ այդր ամենայնի «դոյութիւն ազգային երգոց առ Հայս՝ ասէ Էմին՝ միակամ ժխտի յամենեցունց՝ ի մերայոց և յօտարազգեաց». Ասասցենս այժմ ո՛վ է բանբաստէրն, ո՛վ է կուրացեալն և ամբարնաւանդ յամենայնի Բայց դու լուեալ ուսիր զիմս վեհանձնութիւն առ պատուական Էմինն: Ես՝ որ դատաւորս է կարգեալ ի վերայ աշխատութեան առնդ այդորիկ մինչև տպեալ, ոչինչ խռովեցայ ի հոգի ընթերցեալ զայդ ամենայն ծայրէ ի ծայր և պատասխանեալ ցկառավար ուսումնարանիս՝ թէ առ ի տպագրութիւն գործոյ Էմինայ չիք արգելք և ոչինչ, իսկ այլք այժմ՝ զորոց չիք իմ խօսեցեալ հայհոյութեամբ՝ զլսնան ցուցանել ինձ զայն չնորհ՝ զոր ես ոչ տարակուսեցայ իմումս ցուցանել հայհոյողի և անարգողի: Եւ ոչ այս չափ միայն. այլ և զամենայն զբանս իմ բամբասանս համարին: Պարոն Էմինայ կարողութիւն էր անամօթ լրբութեամբ տգիտացուցանել զգիտունս՝

որք ամօք բազմօք յառաջ քան զնա գիտէին և քարոզեալ էին զայն՝ զոր նա այժմ միայն ուսեալ քարոզէ իբրև ինչ մի նորագիւտ, բայց ինչ ամենայն ինչ ի յանցաւնս զնի։ Սթէ է ձեր դատողութիւն, դատեալիք զբարեկամս ձեր. եթէ ոչ, ոչ ևս յաւելից խօսիլ յունկն ազգի մերոյ, ըստ որում ամենայն ինչ յունկըն մեռելոց խօսեցեալ լինի և իմ միշտ ի սնոտիս դեգերիլ չիք ախորժակ։

Ձորդիս պարոն Ամիրովի Գօրեցւոյ՝ զյանձնեալուն առ ի պատուականէդ իմումս պաշտպանութեան չիք տեսեալ իմ տաւալին. բայց յորժամ մուտ արասցեն դոքա ի դպրոց քաջափայլ տեարց Լազարեանց, ոչ դանդաղեացուք վերահասու լեալ որպիսութեան նոցա խնամ տանել նոցա որչափ ինչ բերեն կարք մեր, ոչ՝ առ ի զձեզ շնորհապարտս մեզ կացուցանել, այլ զմերըս հայրենասիրական պարտականութիւն առ որդիս ազգի վճարել։

Իմայնովք հանդերձ ողջունելով զմեծապատիւ բարեկամդ՝

եմ և եղէց

միշտ հաւաղատ

ձեր Ստեփաննոս Նազարեանց՝ վարդապետ։

Ի 17 հոկտեմբերի

1850

Ի Մոսկովա

Մեծապատիւ խոհական բարեկամիդ մերում

Բազմասցի առ ՚ի մէնջ ողջոյն
և բարեմաղթութիւն ՚ի նոր տարին։

Ձիւտանդութենէ իմոյ պարանելոյ զիս ՚ի վերջէ հոկտեմբերի մինչև ցայժմ կէս մի ի մահիճ սակաւայոյս ախտի, կէս մի յանել բանդ օթեանիս ոչինչ չատաքանեմ. ազդեցից միայն ՚ի գիտութիւն պատուականիդ թէ ամենակալն Սատուած հաւանեալ փորձել զիս տխուր արկածին, ողորմեցաւ ինչ և իմոց զաւակաց պարգևելով զիս վերստին ամենավարան իմոց ընտանեաց։ Պատճառ հիւտանդութեանս որ այժմ մերձ էր ՚ի վտանգեր

զկենդանութիւն իմ, էր տպաքէն մաշումն կենսական ոգեաց ի մերումս ամենածանր պաշտաման՝ ժամս 24 յեօթնեկի պարապելով դասասացութեանց յուսումնարանի Լազարեանց՝ Թճղ զայլ դատմունս որ սուտնին և որ արտաքոյ Անսովոր այսպիսի կենաց լինելով (զի ի Ղազանեան համալսարանին՝ հինգ և եթէ քաջ, ժամս վեց յեօթնեկի ուսուցանելով վայելէաք յուսումնական անդորրութեան) գուշակէաք այս դժանր պատահար մեր՝ որով ուսեալ զչափ և զսահման մերոյս տանողութեան հարկադրիմք այսուհետև թեթևացուցանել զբռն մեր՝ զոր հաճոյք օտարաց առանց բանի օրինաց ըստ կամաց և բմաց ծանրացուցին ի վերայ մեր էշ բեռնսրարձ քան զուսումնական ոք զմեզ համարելով:

Ստացաք վերստին զաշխատութիւն մեր ի Պետերբուրքայ հանդերձ Թղթով Քրիստափորեայ Լազարեանց. յորում գրի մեզ թէ չիք նոցա իշխանութիւն թոյլ տալոյ տպել որևիցէ հայ մատեանս, որոց քննութիւն անկանի վիճակաւոր Արքեպիսկոպոսին Մոսկվայի և սրբազան կաթողիկոսին: Որ և է այս մեկնաբանութիւն, և ես չեմ կոյր առ ի տեսանել զիսկութիւն իրին. բայց լռեմ, թէպէտ մտածել ոչ դադարիմ: Բայց ասացից պատուականիդ՝ թէ այդպիսիք չեն բաւական խռովեցուցանել զիս, անդորր է սիրտ իմ և անվրդով հոգի իմ. կամք էր մեր օգտել ազգին. ո՛չ կամին. օգտեացուք և ոչ, այլ տացուք զանձն մեր յայլ ուսմունս վասն մեր միայնոյ:

զձերդ

Ձեզ յարդող բարեկամ
զՍտեփաննոս Նազարեանց

ի յունվարի 4 թուականի
յամի 1851.
ի Մոսկվա

Խոհական պատուասիրեալ բարեկամիդ մերում Հօր Յփրեմայ

Բազմացի առ 'ի մէնջ ողջոյն բազում
բարեմաղթութեամբք հանդերձ.

Տենչալի վերջին առ մեզ նամակիդ և բարեկամական ծա-
նօթատուութեանցդ մեզ ոչ արաշաք մինչև ցայսօր պատասխա-

նի և այն՝ խորհրդով՝ և ոչ դիպուածով, վասն զի զմերոյս հոգւոյ խաղաղութիւն նախապատիւ քան զայլն ամենայն համարելով լուել քան խօսել հաւանէաք. թող զի անյուսալի մեզ թուէր զիմոց մտաց և սրտի ուղղութիւն մերկանդոս՝ առաջի ձեր կացուցանել, որպէս և զայլոցն առ մեզ խարդախ և երկւան ընթացս լկայութեամբ հաստատել: «Ձայրանայր՝ ասէ՛ հոգի Պաւղոսի՝ զի տեսանէր զքաղաքն ՚ի կռապաշտութեան»։ Իսկ իմն զինչ. բայց որպէս տեսանեմա՝ փոփոխեալ են ժամանակք. զայրանալն և խռովիլն ՚ի հոգի առ Պաւղոսի չէր դատապարտելի. այլ իմա՝ վնչ ինձ՝ լինի առիթ չար բանբասանաց զինէն և ամենայն տեսակ տառիլի բաղբաղայից: Բայց որպէս կարծեմ չիք ընդ որում զայսպիսեաց փաստաբանել արժիցէ զայխատութիւնն, արդարութիւն ոչ ուրեք առ մեզ. այլ կեղծաւորութիւն և խաբեբայութիւն յամենայն տեղիս. և ուր անարգեալ և յերկիր կոխեալ բանք արդարախորհուրդ հայրենասիրի, իսկ սմին հակառակ բարձրացուցեալ և մեծացուցեալ մեղրաշուրթն մատ. նորք ազգի. զինչ հապա տեղի մեզ այլ մտածութեանց և խօսից. քննութիւն չիք, քննողք չիք, զի վերացեալ է բանն Աստուծոյ յազգէս. մնան միայն չարախօսութիւնք պիղծ և անաստուած շրթանց:

Ձախատութիւն մեր՝ զկնի այդքանեաց անախորժ լրոց և ժանօթարանութեանց առ ի ձէնջ առ մեզ հասելոց ուստի հարկաւ ի մէջ յարեան կասկածանք զարդարամտութենէ մերայնոց, հոսսկ յետոյ ձերով իսկ նամակաւ քաջալերս առեալ այլ և համարձակութիւն առ ի թեմակալ Առաջնորդէ մերմէ ստացեալ՝ յուղարկեցաք ի դատաստան նորին. և զարմանք ոչ փոքր ունին զիս, զի անախորժութիւն և ոչ մի տեսեալ եղև յառնէդ, որպէս. . . . Սրբազան հայրն ընթերցեալ զբանս իմ և գտեալ զնոսա բանաւորս և արդարացիս, թոյլ տայ ինձ պատուասիրական նամակաւ հանդերձ ի տիպ անցուցանել զախատութիւն իմ, յհետ պիտանիս, այսինքն ի նորն հայկաբանութիւն խրախոյս և հրաւէր սիրողապէս ինձ մատուցանելով. ուր է ապա այն չար դատապարտութիւն, զոր այլք զիս դատապարտել ոչ ամաչեցին: Մտածել և խօսիլ զոր չէ ընդդէմ ոչ կրօնի և ոչ տէրութեան, զոյ և պարտի գոյ համարձակութիւն. արք մասնաւորք, զորոց խօսեցեալ լինի կամ գովութեամբ կամ պարսաւանօք՝ ինքնին կարեն արդարացուցանել զանձինս, եթէ արդարք. իսկ եթէ ոչ. ապա ոչ յանիրաւի նոցա պատահին կշտամբանք բաց

այտի՝ առ իս չիք յիշատակութիւն արանց առանձնականաց, այլ հառն ընթանայ ընդհանրապէս. եթէ այլոց համարձակ է խօսել զոր ըստ քմաց և կամի, ինձ ընդէր ոչ՝ ընդարձակ բանաւոր փաստարանութեամբ. բայց այլոց շնորհել զխօսելն և զիմ կապել զլեզու. այդ բարբարոսութիւն է և ոչ մարդկութիւն. և որ կամին դառաջատուութիւն ազգին յուսմունս՝ պարտի ուրախամիտ ասպարէզ բանալ տարաձայն կարծեաց և բանախօսութեանց, ուր միայն կարէ հանդիսանալ ճշմարտութիւն: Այսպէս և ոչ այլազգ հասին Ներսիսացիք յայն կատար լրութեան և բարդաւաճանաց՝ յոր հասին:

Աշխատութեան իմոյ պատրաստք եղիցին փութով երկու տուեալ թերթք, ուր բովանդակի յառաջաբանն միայն. հոգ զամենայն հոգամբ, զի իցէ տիպն վայելուչ. Տպագիրն է Գաղղիացի Վօլդէմար Գոթիէ, զի Լազարեանց տպարանն չնւ է ի կարգի. բայց զայսոցիկ մի ասասջիք ումեք. կամ է ինձ մերով անձնական ծախիւք տպել զմատեան մեր և նուիրել ի յիշատակ ննջեցեալ որդւոյ Խաչատրոյ Յովակիմեանն առ ի ազատցուցանել՝ թէ ոչ միայն զառնուլն գիտեմք, այլ և զտալն կամակար մտօք: Ծախք մեր եղիցին ընդ ամէն մասնթա 150. իւրաքանչիւր մի թերթ արժէ 13 մանէթ արծ. առանց թղթոյ:

Սյոժ գամ ի ծանօթաբանութիւն զորդեզրաց մերոց Ամիրեան մանկանց. սգբա ըստ ուսման և վարուց իւրեանց արժանացեալ ընտիր վկայութեանց փոխեցին ի վերնագոյն դասատուն պարզեւօք հանդերձ. բայց զորդւոյ Գանջեվայ որ ուսանի արևելեան լեզուս ի վեցերորդ դասատան՝ չիք իմ ասել ձեզ մխիթարակաւ նրս. յառաջագիմութիւնք նորա յընթացս տարեկան ուսումնառութեան հաստատին ընտիր ընտիր վկայանշանօք, բայց ի հանդիսի վերջին հարցաքննութեանց ստացեալ է ի գիտութեան տաճիկ լեզուի վկայանշան ամենափցուն որ է 1. և զնոդն վրկայանշանի եղեալ է պարոն Էմին, որպէս ասի՝ ըստ թոյլտուութեան վարժապետին Շախումովի. պատանին Գանջիեվ եկեալ առիս՝ պաղատէր օգնել նմա. եղև առ մեզ խորհուրդ վարժապետաց. խօսեցայ բազումս բայց շահեցայ և ոչինչ. Շախումովըն ասէր թէ Էմինն ինքնին եղեալ իցէ զայն վկայանշան 1. և թէ արժանի է Գանջիեվն 3 վկայանշանի որ տայ իբաւունս տեղափոխ լինելոյ ի վերնագոյն դասատուն, իսկ միւսն պնդէր թէ վկայանշանն եղեալ իցէ ի ներկայութեան և թոյլտուութեամբ տաճկաց վարժապետին. բայց խնդիրն այն թէ գրպէս:

Դանջիւն յընթացս ամի արժանացեալ էցէ ընտիր ընտիր վը-
կայանանից և ի վերջնում հարցաքննութեան՝ վատթարացեալ
յայդ հափ՝ թէպէտ ի մէջ բերեալ՝ բայց ոչինչ յառաջեաց. և այս-
պէս մնայ իրն որպէս կայր: Խառնաչփոթ իրք առ մեզ բա-
զումբ. կարդ և կանոն սակաւ. Էմինն առնէ ինչ որ կամի. և
պաշտել զպաշտօն դաստիարակի յայսպիսի Բարիլոնեան խառ-
նակութեան միջի՝ ոչ պատուաւոր ինձ և ոչ իսկ ակորժական.
յուսայաք բարւոքել զվիճակ մեր և օգտել հայոց՝ գալով ի Ղա-
զանայ և փոխանակելով զպրօֆեսսորութիւնն ի կայսերական հա-
մալսարանի ընդ ստորակարգ (եւ զրամով եւ աստիճանաւ)
պաշտաման առ Լազարեանց. բայց խաբեցաք ըստ ամենայնի
և զղջամբ յոյժ յոյժ: Փոխանակ պրօֆեսսորի եղեաք էչ բեռնա-
բարձ, փոխանակ առն ուսումնականի և պատուելոյ ի շարս
գիտոնց՝ իրբն մի յամբօխէ հասարակ վարժապետաց. սակաւ
են աւուրք մերոյս պաշտաման աստ, բայց բազումբ յոյժ՝ փորձք
փորձեալք ի մէնջ. Աստուած տուաջնորդեսցէ առ բարին:

Դիշտ հարազատ ձեր՝
Ա. Դ. 1)

Ի 17 Յունիսի 1851.

Ի Մոսկվա.

ԿԱՐՆՈՅ ՕՎԱՅԻ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Համայն Օվալի գիւղորէից նորապէս սահմանեալ
բարեկարգութեան օգտաւէտ և պատուիրանական կա-
նոններ, ի Կարնոյ Արժանապատիւ Առաջնորդ Տեառն
Կարապետի Առաքելազարդ Սրբազան Արք Եպիսկոպոսէ
կանոնեալ՝ և առ մեզ հասեալ. և մեր ամենայն զգու-
շութեամբ ընկալեալ ի մտի եղաք. մտածեցաք նրբա-

1) Ս. Նազարեանի ինքնաձեռագիր այս նամակի տակ
իւր իսկ ձեռքով ստորագրած է այդ երկու տառերը, որ ան-
շուշտ մի պայմանական ստորագրութիւն է: Ծ. Խմբ.